

o ljudskoj i materijalnoj cijeni rata na tromedi. Međutim, tu se prvenstveno prikazuje odvijanje situacije prilikom prijepisa izvora, više nego sama raščlamba dotičnog dokumenta.

Posljednja je cjelina, osma, *Kula Stojana Jankovića: ekohistorija i revitalizacija baštine* (355-379) odlučno smještena u današnje vrijeme tj. govori o načinu na koji se ophodimo prema svojoj baštini. Dvadeset i peto poglavlje knjige proučava *Međunarodni sveučilišni centar u Islamu Grčkom i mediteranska akademska zajednica: razvoj i perspektive*. U tom jedinom članku te cjeline daje se opis projekta rekonstrukcije kule Stojana Jankovića te ukazuje na ono što se uspjelo ostvariti tijekom 2012. – sa svim različitim uključenim ustanovama. U dodatku se nalazi *Bibliografija uorštenih radova, Izvori i literatura, Kazala imena i mjesta te Bilješka o piscu*. Pozivajući se na izričaj Hrvoja Petrića u njegovoj početnoj riječi, može se ustvrditi kako je knjiga Drage Roksandića ogledni primjer proučavanje zavičajne povijesti u kojoj su surađivali stručnjaci mnogih znanosti u duhu multikulturalnosti, a profesor Roksandić je upravo svojim pisanjem ujedinio zajedničke upregnute istraživačke i stvaralačke snage

Sabine Florence Fabijanec

Jevgenij Paščenko, *Tragom hrvatskih domobrana. Istočno bojište 1914.-1918.*, Ucrainiana Croatica, Zagreb 2019., 184 str.

Knjiga *Tragom hrvatskih domobrana* Jevgenija Paščenkova njegova je šesta i posljednja knjiga iz biblioteke Ucrainiana Croatica koja se bavi ukrajinsko-hrvatskim povijesnim vezama. Ova knjiga se bavi ukrajinsko-hrvatskim vezama tijekom Prvog svjetskog rata na području nekadašnjeg Istočnoga (ruskoga) bojišta na kojem su hrvatski vojnici i časnici austro-ugarske vojske došli u doticaj s ukrajinskim stanovništvom. Kako profesor Paščenko nije povjesničar, već jezikoslovac, u knjizi nisu navedeni povijesni izvori, pa se u ovome smislu knjiga ne može smatrati objavom izvora, već svojevrsnim nastavkom njegove prijašnje knjige *Hrvatski grobovi. Karpati, Galicija, Bukovina* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2016.) i dopunom teme sudbine hrvatskih vojnika na ukrajinskim područjima tijekom Prvog svjetskog rata na način da je Paščenko u ovoj knjizi objavio nova istraživanja s terena, dopunio svoja saznanja navodima iz literature i koristio recentne radove hrvatskih povjesničara objavljenih nakon izdanja njegovih prethodnih knjiga.

Jevgenij Paščenko je ukrajinski pisac i sveučilišni profesor. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu predaje ukrajinski jezik i književnost na Katedri za ukrajinski jezik i književnost. Profesor Paščenko je objavio brojne znanstvene i publicističke radove o ukrajinsko-hrvatskim vezama u povijesti, a ovo je njegova šesta i zasad posljednja knjiga o toj temi.

Knjiga se sastoji od pet poglavlja, dodatka i zaključka. Na kraju su navedeni objavljeni naslovi edicije Ucrainiana Croatica (20 knjiga, od čega šest u kojima je Paščenko autor, a u ostalima većinom priređivač) bez kazala pojmova i popisa izvora i literature.

Prvo poglavlje naslova *Istočno bojište* (5-25) daje osnovne podatke o prostoru srednje i istočne Europe na kojem su se izvodile borbene operacije tijekom Prvog svjetskog rata, karakteristike zemljišta, prometne infrastrukture i urbanih cjelina te opisuje stanovništvo južne Poljske, zapadne i jugozapadne Ukrajine i sjeverne Slovačke, dakle prostora koji su do 1918. činili nekadašnje austrijske krunske zemlje Galiciju i Bukovinu. Također, daje se kronološki

pregled borbenih operacija koje je provodila austro-ugarska vojska u Prvom svjetskom ratu na galicijskom i bukovinskom bojištu, a u kojima su sudjelovale i postrojbe s područja Trojednice. Uz navedeno, Paščenko navodi i pojedine lokalitete na kojima se nalaze grobišta austro-ugarskih vojnika među kojima je bilo i puno vojnika s hrvatskih područja.

Bitke, smrt i pokop naslov je drugog poglavlja (27-86). U tome poglavlju Paščenko prvo donosi brojke o procjenama poginulih austro-ugarskih i hrvatskih vojnika, a zatim opisuje dijelove Istočnoga bojišta (Galicija, Zakarpatje i Prikarpatje, Bukovina) na kojima su hrvatski vojnici ratovali protiv ruske vojske navodeći pojedina grobišta u različitim pokrajinama navedenih područja. Uz kratki opis ratnih operacija, Paščenko navodi i lokalitete pojedinih hrvatskih grobova, pa tako primjerice saznajemo da je puno pripadnika petrovaradinske 70. pješačke pukovnije carske i kraljevske vojske, sahranjeno na grobljima u općinama Mostys'kyj i Žovkivs'kyj na području Lavova te da postoji sačuvano hrvatsko groblje u Bukovini u Dobrynivcima. Kao individualni grobovi se navode oni natporučnika Slavka Ostružnika iz zagrebačke 25. domobranske pješačke pukovnije te vojnika Pere Pančevića i Bogdana Rajlova, svih poginulih ljeta 1916. Poglavlje završava popisom vojnih groblja i spomenika na područjima Galicije, Bukovine i Karpata.

Treće poglavlje nosi naslov *Zarobljeništvo* (87-112) i ovdje Paščenko opisuje masovnost zarobljeništva na Istočnom bojištu (2,1 milijun austro-ugarskih i 300 000 njemačkih zarobljenika) i političku pozadinu iza deportacija i držanja zarobljenika u logorima diljem Rusije i Ukrajine, koji su često bili predmetom diplomatsko-političkih manipulacija u subverzivnim planovima zaraćenih strana. Donose se lokaliteti pojedinih logora, od kojih detaljnije Paščenko opisuje zbivanja u logoru Darnycja, na lijevoj obali rijeke Dnjestar u predgrađu Kijeva. Tako saznajemo da je Kijev bio glavno prihvatilište za zarobljenike u prvoj etapi njihova dugog puta prema ruskoj unutrašnjosti. Ovdje Paščenko iznosi i konkretne brojke, pa navodi da se otprilike 200 do 250 000 zarobljenika iz hrvatskih zemalja nalazilo u zarobljeništvu, navodeći i pojedine izvore koji variraju o ovim brojkama. Poglavlje završava pričom o postanku i sudbini Češke legije, zarobljenih vojnika sa čeških i slovačkih područja, te planovima ruskih vlasti u vezi njihova sudjelovanja u rušenju Austro-Ugarske Monarhije.

Srpski dobrovoljački korpus (113-125) naslov je četvrtoga poglavlja u kojem se opisuju okolnosti nastanka i sudbine te vojne formacije koja je bila sastavljena od dobrovoljaca i ratnih zarobljenika austro-ugarske vojske na područjima Rusije u kojoj nisu nužno bili samo etnički Srbi, već i pojedini Hrvati, Slovenci, Česi i vojnici drugih nacionalnosti. Politički motiv stvaranje te vojske, pod srpskim zapovjedništvom a ruskim patronatom, bio je svojevrsni supstitut srpkjoj vojsci koja je uvelike stradala u bitkama na Balkanskom bojištu od 1914. do 1916. U tome kontekstu, Paščenko ukratko prikazuje različite planove i konfliktne interese, koje su sile Antante imale u vezi upotrebe te formacije u postizanju svojih političkih ciljeva, u sklopu savezničke ratne strategije. Tijekom rata, broj te oružane snage je varirao, a poglavlje završava navođenjem borbi za Dobruđu, pokrajinu u današnjoj sjeveroistočnoj Rumunjskoj, gdje je ta postrojba izgubila 80% svoje snage do kraja 1916.

Peto poglavlje naslova *Odesa 1916. i Hrvati* (127-146) bavi se odnosom hrvatskih zarobljenika austro-ugarske vojske i dobrovoljaca Hrvata i pripadnika drugih nacionalnosti u srpskom dobrovoljačkom korpusu, odnosu srpskih vojnika i časnika srpskog dobrovoljačkog korpusa s lokalnim ukrajinskim stanovništvom i ruskim zapovjedništvom i odnosom ruskih, srpskih, ali i hrvatskih političara u Jugoslavenskom odboru prema tim vojnicima. Paščenko opisuje incidente koji su hrvatski vojnici doživljavali u srpskom dobrovoljačkom korpusu, a koji su kulminirali u oružanoj pobuni hrvatskih vojnika i ubojstvu nekoliko vojnika i istaknutih časnika.

Dodatak (147-180) je posljednje, šesto poglavlje ove knjige. Tu Paščenko u integralnoj verziji prenosi izvorni dokument koji je objavila Stranka prava u Zagrebu 1918. pod naslovom *Grozote u Odesi. Interpelacija zastupnika naroda dra. Aleksandra Horvata, staovljena u sjednici hrvatskog sabora od 6. srpnja 1918.* Ova interpelacija (zastupničko pitanje) koju je Horvat pročitao u Hrvatskom saboru navedenoga datuma, sastojala se od 16 tematskih cjelina i uglavnom govori o zločinima nad hrvatskim časnicima i vojnicima, zarobljenicima austro-ugarske vojske u Odesi, zapovjednom mjestu srpskog dobrovoljačkoga korpusa i okolnostima stvaranja te formacije na osnovi svjedočanstava pojedinaca, Hrvata, povratnika ili prebjega iz ruskog zarobljeništva. Interpelacija završava postavljanjem tri pitanja: je li hrvatskoj vladi poznato da su vojnici s hrvatskih područja, grčko-istočne vjeroispovijesti (kako stoji u originalu) činili u zajedništvu s češkim i srbijanskim vojnicima, zločine nad Hrvatima prilikom formiranja korpusa; hoće li hrvatska vlada službenim putem zatražiti objašnjenje i dodatne informacije o tim događajima kod vojnih vlasti i hoće li hrvatska vlada, u povodu toga, obavijestiti o tome ministarstvo vanjskih poslova kako bi se prema pravilima međunarodnog ratnog prava koja se odnose na ratne zarobljenike, u krajnjoj liniji, pomoglo ovim vojnicima?

U *Zaključku* (181-182) Paščenko kronološki sažima izloženi sadržaj knjige s posebnim osvrtom na tragične sudbine hrvatskih vojnika na Istočnome bojištu, što u ratnim zbivanjima što u zarobljeništvu.

Knjiga završava popisom izdanja biblioteke *Ucrainiana Croatica* (183-184).

Knjiga profesora Paščenka vrijedan je prinos hrvatskoj historiografiji o Prvom svjetskom ratu iz humanitarnog aspekta jer su u njoj navedeni brojni lokaliteti grobišta, kretanja i stradanja vojnika koji su sudjelovali u ratnim operacijama Istočnoga bojišta. Premda će na prvi pogled povjesničaru biti čudno što nema navedenih izvora, bogat spisak inozemne recentne i već otprije objavljene literature, uz radove hrvatskih povjesničara pukovnika Nikole Tominca i dr. sc. Violete Herman Kaurić, uvelike kompenzira taj, uvjetno rečeno, nedostatak i nudi dobru osnovu povjesničaru u pronalaženju izvora za vlastita istraživanja. Zaključno, knjigu se preporuča pročitati ne samo povjesničarima specijalistima za proučavanje Prvog svjetskog rata već i zainteresiranim čitateljima, koji bi u navodima pojedinih postrojbi, lokaliteta i imena osoba mogli pronaći informaciju o svojim precima, sudionicima tih velikih svjetskih zbivanja. U tome smislu, knjiga zasigurno pomaže čuvanju kolektivne memorije na traumu Prvog svjetskog rata hrvatskoga naroda.

Filip Katanić

Neue Wege der Frühmittelalterforschung. Bilanz und Perspektiven, ur. Walter Pohl – Maximilian Diesenberger – Bernhard Zeller, *Forschungen zur Geschichte des Mittelalters*, sv. 22, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2018., 467 str.

U seriji *Forschungen zur Geschichte des Mittelalters* bečkog Instituta za istraživanje srednjega vijeka, 2018. je godine objavljen i 22. svezak, koncipiran kao rekapitulacija aktualnog stanja te skiciranje mogućih budućih pravaca u proučavanju ranog srednjovjekovlja. Sadrži 23 članka redom eminentnih autorica i autora, kojima se pokrivaju vrlo raznorodne teme.